

Wojciech Wrzeński

Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego a regionalny społeczny ruch naukowy w Polsce

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2, 153-160

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wojciech Wrzesiński

Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego a regionalny społeczny ruch naukowy w Polsce*

W nauce polskiej oprócz struktur badawczych związanych ze szkołami wyższymi bądź też specjalistycznymi instytutami naukowo-badawczymi i badawczo-rozwojowymi, które realizują programy badań zgodne z zadaniami i planami ogólnopaństwowymi, istnieją tradycyjne, zróżnicowane organizacyjnie, wydzielone na zasadzie odrębności geograficznej, regionalne ośrodki naukowe. Najczęściej są one powiązane z działaniami czynników społecznych, organizacjami miłośników określonych regionów lub lokalnymi samorządami. Struktury te, dalekie od centralistycznych form zarządzania, cechuje sięgająca głęboko tradycja, własny, nieraz bardzo poważny dorobek naukowy. Zazwyczaj jednoczą się w nich regionaliści, amatorzy i profesjonalni badacze, z wypracowanym przez siebie warsztatem naukowym. Nie pracują w samotności, lecz często mają żywe kontakty z ośrodkami akademickimi, wążąc na powstawaniu nowych lokalnych szkół wyższych. Ich prace wywierają wpływ na świadomość i tożsamość lokalnych społeczności, tych małych „bliższych ojczyzn”. W ostatnich latach liczba takich placówek wyraźnie zmniejszyła się, najczęściej w wyniku przekształceń strukturalnych, towarzyszących rozwojowi szkolnictwa wyższego, nie tylko państwowego. Pozostałe, także te w siedzibach szkół wyższych, prowadzą różnorodną, intensywną działalność naukową i popularyzacyjną, z coraz większym zaangażowaniem odpowiednio przygotowanych do tego pracowników naukowych. Ich prace, powiązane z lokalnymi mediami, niezmiennie ciążyą na charakterze współczesności społeczności lokalnych, na utrzymywaniu świadomości odrębności regionalnej, często nie dającej się niwelować czy osłabiać w ramach działań wyznaczonych przez centralistyczne założenia polityki ogólnopaństwowej. Ich byt jest uzależniony od umiejętności kierowania badaniami lokalnych struktur w taki sposób, aby móc we właściwy sposób wykorzystywać troskę o optymalne łączenie starań o właściwe budowanie warunków rozwoju regionu z potrzebami polityki ogólnopaństwowej, bez kształtowania i rozwijania lokalnego separatyzmu. Przykładem takiej działalności może być Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie. W badaniach regionalnych tu podejmowanych i prowadzonych można dostrzec cele poznawcze i rozwiązywanie problemów, dostosowanych do potrzeb ogólnopaństwowych.

Mówiąc o współczesności Ośrodka Badań Naukowych imienia Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, niezbędne jest przypomnienie, że chociaż nawiązywał do tradycji przedwojennych i doświadczeń okresu tuż powojennego, to jego powstanie wiązało się wyraźnie z klimatem politycznym, który zwyciężył w życiu publicznym tego regionu

* Zmieniona wersja referatu przedstawionego 26 marca 2003 r. w Olsztynie na uroczystym posiedzeniu Rady Naukowej Ośrodka Badań Naukowych oraz Zarządu Towarzystwa Naukowego im. Wojciecha Kętrzyńskiego z okazji czterdziestej rocznicy inauguracji działalności naukowej OBN.

w rezultacie ogólnokrajowych przemian październikowych 1956 r. W Olsztyńskim przemiany październikowe były głębokie, nie zawsze zresztą dostatecznie zbadane, a i ich rola dla przemian w życiu regionu nie wydaje się w pełni doceniona. Ożywienie polityczne decydowało o powstawaniu nowych, samodzielnych inicjatyw, a idące z nim w parze ożywienie intelektualne wielu grup społeczności olsztyńskiej prowadziło w sposób naturalny do uznania konieczności wzmocnienia zainteresowań i pogłębienia wiedzy o regionie, traktowanej jako podstawa do tworzenia korzystnych, czy nawet niezbędnych, warunków rozwoju egzystencjonalnego regionu na miarę jego naturalnych i psychospołecznych możliwości. Różne grupy społeczeństwa Olsztyńskiego dostrzegały, że region charakteryzował niedorozwój gospodarczy, intelektualny, a mieszkańcy w dużym stopniu prezentowali cywilizacyjne zacofanie. Dostrzegano, że tutaj większy niż gdzie indziej był odsetek mieszkańców biernych wobec rozwiązywania problemów władzy i decyzji z tego wynikających. Taki stan postaw mieszkańców Olsztyńskiego zachęci wąską grupę lokalnej inteligencji, bez względu na postawy polityczne, do poszukiwania środków służących przełamywaniu krytycznego stanu rzeczy. W takich warunkach rodziły się w Olsztyńskim różnorodne propozycje stworzenia programów działań, które zmieniłyby istniejące zacofanie i impas, i to na różnych płaszczyznach życia publicznego. Szybko wzrastała liczba mieszkańców regionu, którzy chcieli brać aktywny udział w rozwoju Olsztyńskiego.

Powstawała wówczas atmosfera życia publicznego sprzyjała próbom przerwania marazmu, także w zakresie badań naukowych, stanu niedostatecznego tak w stosunku do rzeczywistych potrzeb, pragmatycznych i poznawczych regionu, jak i w porównaniu z innymi regionami państwa polskiego.

Zamierzeniem tym sprzyjał fakt, że był to okres, kiedy w Olsztyńskim osiedlali się — najczęściej z nakazami pracy — młodzi, dynamiczni absolwenci różnych kierunków studiów wyższych, przybywający z różnych miast i regionów bardziej rozwiniętych. To oni, formułując i przedstawiając plany wyjścia z zastoju społecznego, gospodarczego i politycznego, w jakim znajdowało się Olsztyńskie, wiązali z nimi plany własnego awansu społecznego i materialnego. Pomimo ograniczeń płynących z monopolistycznych rządów politycznych PZPR, istniały jednak możliwości działań podejmowanych z inicjatywy pozapartyjnych. I z takimi propozycjami w Olsztyńskim na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych można się było spotkać.

To wówczas, w gronie przede wszystkim młodych humanistów w Olsztyńskim, zgodnie z możliwościami kadrowymi i charakterem wykształconej infrastruktury, rodziły się pomysły wyjścia z impasu, pod warunkiem wykorzystania sił miejscowych i wsparcia zewnętrznego, uzyskania wsparcia politycznego i finansowego w celu stworzenia nowych możliwości organizacyjnych. W warunkach dyskusji ale i poparcia inicjatywy grupy najmłodszych inicjatorów przez bardziej doświadczonych życiowo olsztyńskich inteligentów różnorakiej orientacji politycznej oraz decydentów rodził się program działań organizacyjnych, które w nowych strukturach dawałyby możliwość podjęcia szerszej pojętych badań nad przeszłością i dniem współczesnym Olsztyńskiego. Program spotkał się z ograniczonym, stopniowo poszerzanym — przy łamaniu różnorakich przeszkód — poparciem społecznym. W taki sposób doszło ostatecznie, po różnych próbach i eksperymentach, do utworzenia czterdzieści lat temu Ośrodka, związanego z wcześniej powstałym Stowarzyszeniem Społeczno-Kulturalnym „Pojezierze”.

Zasadniczy program działalności Ośrodka w zakresie badań naukowych, ich popularyzacji i zastosowania w życiu społecznym opierał się na dwu podstawowych elementach: uznaniu odrębności problemów dotyczących przeszłości regionu i ich wpływu na codzienność oraz niedostatecznego, wycinkowego zasięgu badań tych zagadnień w pozaolsztyńskich środowiskach akademickich.

Narastało też zrozumienie, że koniecznością tak w interesie ogólnopolskim, jak i regionu jest podejmowanie badań tutaj, na miejscu, nie liczenie na studia prowadzone w innych ośrodkach poza Olsztynem. I to badań podejmowanych przez własną kadrę naukową, dojrzewającą na miejscu, chociaż przy pomocy uczonych z innych ośrodków akademickich. Dostrzegano konieczność podjęcia pracy, aby nie pozostawała swoista niezagospodarowana przestrzeń, która podtrzymywała charakterystyczną, głęboką zapasłość intelektualną i naukową, niosącą poważne konsekwencje egzystencjalne. Zdawano sobie sprawę, że utrzymywanie w sposób niezmienny takiego niezadowalającego stanu rzeczy ogranicza pozyskiwanie dla Olsztyńskiego nowych, dynamicznych specjalistów, którzy podejmowaliby prace nad przetwarzaniem ówczesnej rzeczywistości. Pomysł utworzenia Ośrodka Kętrzyńskiego towarzyszył podejmowanym różnorodnym inicjatywom gospodarczym, kulturalnym i społecznym, które miały służyć rozwojowi i podniesieniu rangi Olsztyńskiego.

Podobne inicjatywy były podejmowane także w innych regionalnych stolicach ziem odzyskanych, ziem nadodrzańskich i nadbałtyckich. W ich wyniku obszary te zostały pokryte siecią specjalistycznych, samodzielnych, odmiennych organizacyjnie, ale mających jednakowe cele, struktur naukowo-badawczych. Były one dostosowywane i zmieniane w zależności od warunków lokalnych, tradycji, możliwości organizacyjnych i kadrowych, mniej lub bardziej samodzielne w stosunku do centralnego ośrodka kierownictwa nauki polskiej. Jednakże pozostawały cele poznawcze i pragmatyczne, służące interesom regionu, za którymi w pewnej perspektywie stały też jednakże zadania związane z kształtowaniem specjalistów w zakresie badań humanistycznych.

Powstające wówczas lokalne instytucje naukowe, zachowując niezależność formalną, były tworzone i rozwijały się przy zachowywaniu daleko idącej współpracy z ośrodkami akademickimi, które już wcześniej, jednak najczęściej tylko wycinkowo i przypadkowo, interesowały się wybranymi lokalnymi środowiskami tych regionów, zazwyczaj na zasadach bezpośredniego sąsiedztwa. W Olsztynie budowanie nowej struktury naukowej usiłowano formować przy wykorzystywaniu tradycji sięgającej jeszcze konspiracji wojennej. Środowisko olsztyńskie powstawało przy czynnej, aktywnej, ale zmieniającej się pomocy programowej oraz dorywczej, indywidualnej pomocy kadrowej i organizacyjnej środowisk akademickich Torunia, Warszawy, Poznania i Krakowa. W Olsztynie ukształtowały się rozwiązania organizacyjne i programy merytoryczne, które służyły jako wzór dla innych lokalnych, nieakademickich ośrodków naukowych. Śledząc losy wszystkich polskich struktur naukowych pozauniwersyteckich, trudno nie zwrócić uwagi na szczególną trwałość rozwiązań olsztyńskich, zdecydowanie odróżniających tę strukturę od analogicznych zespołów w innych miejscowościach. Istnienie w pewnym stopniu niezależnych od centrum regionalnych ośrodków badawczych dawało większe możliwości zgłębiania naukowej problematyki regionu. Z drugiej strony utrudniało jednak starania o podnoszenie ich jakości na miarę współczesnych potrzeb naukowych, stosowanie nowoczesnej właściwej metodologii badań, zwiększało ciężenie na ich wynikach badań amatorskich.

Badaniom regionalnym towarzyszyła większa zależność ich podejmowania i prowadzenia od czynników lokalnych tak przy wyborze problemów badawczych jak i przy próbach oddziaływania na wyniki tych badań, dostosowanych do politycznych oczekiwań władz lokalnych na formułowanie określonych wyników. Taki stan rzeczy, przy utrzymującej się wszechwładnej dominacji cenzury państwowej, czy raczej partyjnej, wywoływał wielokrotnie sytuacje naruszające potrzebę przestrzegania niezbędnego obiektywizmu naukowego. Taki stan rzeczy ograniczał też wolność badań, decydował o pragmatycznym charakterze efektów badań naukowych posuniętych dalej w środowiskach regionalnych niż w ośrodkach akademickich, bardziej niezależnych od politycznych decydentów, tworzył warunki dla specjalnej cenzury lokalnej, bardziej natrętnej i dokuczliwej niż formalna cenzura państwowa. W Olsztynie naciski cenzuralne lokalnych decydentów partyjnych i państwowych były jednak o wiele mniejsze niż w innych ośrodkach.

Ośrodek olsztyński wypracował dobrze ukształtowany, wielokierunkowy program badawczy i organizacyjny. Można wyróżnić kilka podstawowych kierunków jego działań: prowadzenie badań naukowych nad różnorodnymi problemami regionalnymi i odpowiednie ich popularyzowanie; tworzenie regionalnego warsztatu do badań naukowych; pomoc w kształceniu kadry naukowej zgodnie z potrzebami całego środowiska; spełnianie funkcji eksperckich wobec potrzeb określanych przez lokalne władze państwowe i samorządowe. Tak pojmowane cele wyznaczały szczegółowe plany pracy Ośrodka, chociaż nie były realizowane równomiernie. Ośrodek stopniowo stabilizował się i stawał się ważnym elementem w badaniach naukowych tematyki lokalnej, a nawet szerzej — na rynku ogólnopolskim problematyki wschodniopruskiej. Za tym szło uznanie jego funkcji i roli w nauce polskiej, ocenianej przy zachowaniu kryteriów merytorycznych, bez żadnych warunków ulgowych. Towarzyszyły temu jednak zasadnicze zmiany w finansowaniu Ośrodka, znajdujące wyraz w ograniczaniu dotowania przez samorządy i stopniowym przejmowaniu finansowania na powszechnie stosowanych zasadach ogólnopolskich z budżetu centralnego. Wiązało się to z odpowiednim postępowaniem kategoryzacyjnym, ze wszystkimi konsekwencjami stosowanymi powszechnie wobec innych placówek naukowych. To wszystko dokonywało się w okresie, kiedy Ośrodek był już ustabilizowaną, wyspecjalizowaną, aktywną strukturą naukową, w znacznym stopniu niezależną od lokalnych władz politycznych, chociaż powiązaną w wieloraki sposób, ale przy zachowaniu suwerenności, z lokalnymi ogniwami samorządowymi, zgodnie z ogólnie obowiązującymi normami i możliwościami prawnymi.

Wejście Ośrodka w system powszechnych norm i zasad ogólnopolskiej organizacji nauki nie powodowało zmiany jego zainteresowań, profilu i charakteru badań naukowych przezeń prowadzonych, nastawianych na badania regionalne. W Olsztynie utrwalało się jednak pojęcie regionu, którym się interesowano, jako obszaru historycznych Prus Wschodnich ze wszystkimi meandrami jego historii, a ograniczaniu badań współczesnych do granic administracyjnych województwa. Szersze, a trafne określenie obszaru zainteresowań badawczych olsztyńskiego Ośrodka, wychodzące poza granice administracyjne i państwowe, decydowało o zainteresowaniach współpracą i kontaktami z niemieckimi instytucjami i strukturami interesującymi się problemami Ostforschung, jak też instytucjami i organizacjami naukowymi podejmującymi studia na terenach okręgu kaliningradzkiego czy innych obszarów najbliższych państw nadbałtyckich. Określało to odrębność Ośrodka olsztyńskiego na mapie placówek regionalnych i w całej geografii

polskich placówek humanistycznych. Nie jest sprawą przypadku, że to w Olsztynie właśnie koncentrują się zainteresowania badawcze — jako w jedynym instytucie polskim — nad problemami obszaru kaliningradzkiego, ważne tak ze względów poznawczych, jak i potrzeb polityki zagranicznej. Inicjatywy olsztyńskie w tym zakresie spełniały poważne funkcje eksperckie.

Próby ograniczenia zakresu zainteresowań badawczych Ośrodka do obszaru województwa w jego niewielkich granicach miały charakter epizodyczny, stosowany w niewielkim wymiarze i zostały na szczęście szybko zarzucone. Ośrodek w swoich zainteresowaniach historycznych, ale także współczesnych, sięgał do badań nad całością historycznego obszaru Prus Wschodnich. Jako jedyna placówka naukowa w kraju prowadzi regularną dokumentację całokształtu problemów okręgu kaliningradzkiego, przygotowując dokumentację zmian i rozwoju tego obszaru dla przyszłych badań naukowych. Publikowanie w niewielkim nakładzie wyników tych poszukiwań źródłowych, w oparciu o źródła drukowane polskie, rosyjskie i niemieckie, tworzy podstawy do międzynarodowej współpracy w tym zakresie. Wyniki tych prac wzbudzały zainteresowanie, nie zawsze dostateczne, nie tylko ośrodków naukowych, ale także administracji państwowej i mediów, pozwalając na poznawanie specyfiki tamtego regionu.

Olsztyńskie ma bogatą przeszłość, która ciąży wyraźnie na jego dniu współczesnym. Historia Olsztyńskiego, jak i problemy jego współczesności decydują o tym, że obszar działania i zainteresowań badawczych Ośrodka Kętrzyńskiego nie może i nie zamyka się w sposób naturalny we współczesnych granicach administracyjnych, wychodząc zdecydowanie także poza granice państwowe i zarówno w odniesieniu do studiów nad przeszłością, jak i dniem dzisiejszym regionu. Każda próba skazania badań na zamykanie się w granicach określonych współczesnym obszarem administracyjnym, ale i państwowym musi prowadzić do uproszczeń i fałszywych wniosków natury ogólnej dotyczących określonego regionu, który można wyodrębnić nawet w oparciu o kryteria geograficzne, kulturowe, ekonomiczne, a w pewnym stopniu narodowe i wyznaniowe. Spory o zasięg terytorialny obszaru zainteresowań Ośrodka miały zawsze poważne konsekwencje poznawcze i organizacyjne. Ośrodek wielokrotnie, i to w sposób skuteczny, przeciwstawiał się włączaniu go w granice administracyjne, chociaż nieraz było to trudne i niosło rozmaite niekorzystne konsekwencje organizacyjne, a przede wszystkim finansowe.

Rozwój olsztyńskiego środowiska naukowego dokonywał się wolno i nierównomiernie we wszystkich dyscyplinach humanistycznych, nie na miarę lokalnych potrzeb i bez dostatecznego, praktycznego wsparcia miejscowych czynników politycznych i administracyjnych, które nie zawsze dostrzegały potrzebę takiego systematycznego poparcia. Ośrodek pod tym względem był pozostawiony sam sobie, choć i w jego strukturach nie zawsze dostrzegano priorytetowe znaczenie kształcenia własnej kadry, co wymagało stosowania polityki długofalowej.

W pracy Ośrodka Kętrzyńskiego szybko dały o sobie znać poważne trudności przy realizacji zamierzeń naukowo-badawczych czy kadrowych. Przyczyny były różnorakie, ale przede wszystkim wyrastały z niedostatecznego poziomu finansowania codziennej działalności Ośrodka. Z drugiej strony dokuczliwe były kłopoty natury kadrowej. Dawał się odczuć niedostatek odpowiednio wykształconych specjalistów z poszczególnych dyscyplin. Lokalne władze nie zapewniały dostatecznych warunków do ich sprowadzania z innych ośrodków, chociażby w takim stopniu jak to miało wówczas miejsce w innych miastach. Z przyczyn kadrowych ambitne plany badawcze musiały więc być ograniczane.

Szczególne trudności towarzyszyły budowaniu zespołów prowadzących studia nad współczesnością, przede wszystkim dawały o sobie znać niedostatki tak bardzo potrzebnych dla zbadania i wyjaśnienia całej złożonej rzeczywistości zespołu socjologów. W Olsztynie łatwiej było budować szerokie programy badań naukowych, nawet w miarę komplementarne, niż je realizować.

Realizacja programów naukowych z konieczności stawała się ułomna. Opierała się na podejmowaniu prac cząstkowych, wybiórczych, nie zawsze przy przestrzeganiu hierarchii znaczenia wybranych problemów w kontekście całokształtu zadań stojących przed badaniami problemów regionu. Zewnętrzne ośrodki akademickie, posiadające własne programy badań naukowych i dydaktycznych, stopniowo coraz mniej uwagi mogły poświęcać systematycznym studiom naukowym w Olsztynie.

Na uwagę zasługuje stosunkowo najszybszy rozwój środowiska historycznego, najlicniejszego, najbardziej dojrzałego do realizowania w sposób samodzielny, różnorodnych badań, które ponadto było nastawione nie tylko na realizowanie własnych problemów badawczych, ale i indywidualny rozwój naukowy. Znajdowało to wyraz w zdobywaniu kolejnych stopni i tytułów naukowych. Początkowo oznaczało to zdobywanie stopni doktorskich, aby przez habilitację przechodzić do pojedynczych awansów profesorskich. Taki rozwój był możliwy dzięki współpracy z pozaolsztyńskimi ośrodkami akademickimi. Olsztyn pod względem naukowym to jednak nie tylko Ośrodek Badań Naukowych Kętrzyńskiego, ale też centrum nauk przyrodniczych i technicznych. W naukach humanistycznych na szczególną uwagę zasługiwało utworzenie olsztyńskiej Wyższej Szkoły Nauczycielskiej, wyrosłej z kręgu nauczycielskiego, i to nauczycieli o znacznym zaufaniu politycznym. W okresie początkowym WSN nie była zdolna do samodzielnego podejmowania badań naukowych z zakresu nauk humanistycznych. Stabilizacja tej uczelni po różnorodnych przekształceniach doprowadziła jednak do naturalnego w warunkach funkcjonowania studiów wyższych rozwoju badań humanistycznych. Stopniowo zaczynano doceniać, że jej stabilizowanie, rozwój jakościowy, nie jest możliwy bez organizowania i prowadzenia własnych badań naukowych. Dokonywało się to początkowo przede wszystkim przez zatrudnianie osób z kwalifikacjami naukowymi z zewnątrz, spoza Olsztyna, a dopiero w dalszej kolejności przy wykorzystywaniu sił miejscowych, również z Ośrodka Kętrzyńskiego. Z czasem zyskiwało poparcie lokalnych władz zrozumienie zasady, że zrealizowanie planów utworzenia w Olsztynie własnego uniwersytetu, tak gorąco popieranym, w dużym stopniu jest uwarunkowane powstaniem na miejscu odpowiednio licznego zespołu naukowego humanistów, i to z wielu dyscyplin. Tworzenie takiego zespołu w ramach Wyższej Szkoły Pedagogicznej nie ograniczało samodzielności Ośrodka Badań Naukowych.

W uczelni tej nie organizowano jednak systematycznego szkolenia własnej kadry naukowej, tłumacząc się w sposób mało przekonujący brakiem formalnych uprawnień do nadawania stopni doktorskich i prowadzenia studiów doktoranckich. Kilkakrotnie wskazywano z zewnątrz na konieczność i możliwość podejmowania takich zadań, chociaż w ścisłej współpracy z innymi uczelniami, posiadającymi formalne uprawnienia prawne nadawania stopni naukowych. Ta niechęć, w perspektywie trudna do akceptacji, dotyczyła także Ośrodka. Niewykorzystanie takiej możliwości ograniczało i opóźniało proces dojrzewania naukowego olsztyńskiego środowiska humanistycznego, skazując je na indywidualną i nieraz przypadkową współpracę z ośrodkami pozaolsztyńskimi, nie zawsze rozumiejącymi w sposób dostateczny specyfikę i skalę potrzeb naukowych regionu.

Jeżeli z perspektywy ostatnich czterdziestu lat przyjrzyć się funkcjonowaniu tej uczelni, to charakterystyczne okaże się niedostateczne przez wiele lat wykorzystywanie zespołu wysoko wykwalifikowanych kadr naukowych Ośrodka w codziennej pracy dydaktycznej i naukowej WSP, pomimo uformowania się w tej placówce grupy pracowników naukowych przygotowanych również do pracy dydaktycznej w szkolnictwie wyższym. Miały natomiast miejsce próby administracyjnego włączania do zespołu pracowników Ośrodka pojedynczych osób z zewnątrz, ale cieszących się dużym zaufaniem politycznym, przed czym Ośrodek raczej skutecznie i trafnie się bronił. Taką sytuację przed rokiem 1980 można tłumaczyć pewnym, nie zawsze ujawnianym w całej rozciągłości, brakiem zaufania politycznego do zespołu pracowników Ośrodka i wyraźnym uprzywilejowaniem kadry WSP. W nowych warunkach politycznych, kiedy ten stan się zmienił, nastąpiło wyraźne pogłębienie współpracy kadrowej obu placówek, co oznaczało wykorzystywanie pracowników Ośrodka do działalności dydaktycznej WSP. Stwarzało to atmosferę do przyspieszonego rozwoju naukowego Wyższej Szkoły Pedagogicznej, warunkującego realizowanie programu budowy w tym mieście samodzielnego uniwersytetu.

Ośrodek tymczasem starał się o utrzymywanie trwałych codziennych związków z wieloma polskimi uczelniami akademickimi, nawiązując kontakty naukowe z niektórymi niemieckimi instytucjami naukowymi na podstawie podobnych zainteresowań naukowych. Rolę Ośrodka im. Kętrzyńskiego w przygotowaniu warunków dla utworzenia uniwersytetu trudno przecenić.

Program badań naukowych realizowanych przez Ośrodek Kętrzyńskiego był rozwijany równoległe z budowaniem warsztatu pracy, przede wszystkim przez utrzymywanie i wzbogacanie zbiorów bibliotecznych oraz prowadzenie własnych wydawnictw, przez odrębne struktury i wyspecjalizowane zespoły pracownicze. Powiększanie zbiorów bibliotecznych, tak drogą zakupów, jak i wymiany, było selekcyjne, dostosowane do profilu zainteresowań Ośrodka, nawet jeśli w danym wypadku nie znajdowało związku z bieżącymi badaniami. Do tego dochodziły też prace nad tworzeniem zbiorów przez wywołane źródła w postaci wspomnień i relacji, na tyle zmaterializowanych, aby mogły służyć jako stała podstawa do badań naukowych. Pomimo istnienia innych zbiorów bibliotecznych w Olsztynie, istniejących tutaj także wcześniej, biblioteka Ośrodka spełniała rolę podstawowego księgozbioru dla badań z zakresu problematyki regionalnej. W ocenie miejscowych czynników, a także kierownictwa olsztyńskich uczelni, istnienie biblioteki Ośrodka Badań Naukowych w jakiś sposób zmniejszało zainteresowania budowaniem biblioteki na miarę potrzeb miejscowej uczelni typu uniwersyteckiego tak pod względem wielkości i struktury zakupów bibliotecznych, jak i przygotowania odpowiednich pomieszczeń. Ośrodek Badań Naukowych, podejmując i kontynuując prowadzenie oraz publikowanie wyspecjalizowanych prac bibliograficznych, z czasem zrezygnował z tego zadania na rzecz zespołu pracowników innych sieci bibliotecznych. Z konieczności finansowych Ośrodek kontynuował prowadzenie własnego, samodzielnego, wyspecjalizowanego wydawnictwa, kompletując niezbędny, podstawowy sprzęt poligraficzny. Wydawnictwa naukowe Ośrodka Badań Naukowych, rozprowadzane ze znacznymi trudnościami i oporami, trafiały jednak do środowisk zainteresowanych badaniami problemów regionalnych Olsztyńskiego, czy szerzej — Prus Wschodnich, nie zamykając się we współczesnych granicach administracyjnych województwa, czy też państwa polskiego.

Regionalne placówki badawcze wielokrotnie podejmują badania mikrograficzne, które, o ile prowadzone są zgodnie z wymogami współczesnych badań, mają szczególne zadanie w wypełnianiu dotkliwych luk związanych z badaniami ośrodków akademickich, podporządkowanych budowaniu zasadniczych, ogólnonarodowych syntez. I tak np. realizując określone szczegółowymi planami badania mikrograficzne związane z wybranymi elementami z zakresu geografii historycznej obszaru między dolną Wisłą a Niemnem, Ośrodek olsztyński wypełnia lukę, która w innych badaniach historycznych nad siecią osadniczą pozostawała niezauważana, chociaż jej znaczenie dla określenia obszaru polskiego osadnictwa w średniowieczu było przecież tak ważne. Podobnie jest z niektórymi elementami szczegółowymi historyczno-prawnymi państwa Zakonu Krzyżackiego, dziejami i charakterem kultury ludowej tego obszaru, przede wszystkim polskiej, sprawami konfliktów narodowościowych i wieloma podobnymi zagadnieniami. Trudno wyobrazić sobie podejmowanie takich studiów mikrograficznych w ośrodkach pozaregionalnych, gdzie, jeśli są odpowiednio metodologicznie i metodycznie prowadzone, dostarczają niezbędnych wyników dla budowania szerszych syntez gdzie indziej niedostrzeganych.

W codziennej pracy Ośrodka wiele miejsca zajmowało popularyzowanie wyników własnych badań i w ogóle wiedzy o regionie. Zadania te łączyły się z wysiłkiem na rzecz współdziałania w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego, przez umacnianie świadomości regionalnej, rozwijanie patriotyzmu lokalnego, pogłębianie przywiązania do małej, „bliższej ojczyzny”. Działania te wyrastały z uznania, że patriotyzm lokalny, kształtowany i umacniany, jest niezbędnym warunkiem rozwoju regionu. Przedstawianie w kręgu innych badaczy, krajowych i zagranicznych, wyników własnych studiów w czasie licznych spotkań, seminariów, sesji naukowych, przy wykorzystywaniu różnorodnych mediów, stawało się nie tylko elementem ich popularyzowania, ale zarazem niezbędnym warunkiem rozwoju i właściwej, merytorycznej krytyki własnych badań, formułowania nowych zadań badawczych, służących doskonaleniu procesów poznawczych. Spotkania takie dawały możliwość włączania innych naukowców do badań prowadzonych przez olsztyński Ośrodek, nawiązywania niezbędnej dla postępu badań współpracy i kontaktów krajowych i międzynarodowych. Spotkania, krytyczna ocena prowadzonych studiów, zmuszały do stałego podnoszenia ich poziomu, zgodnie z wymogami współczesnych badań. Pogłębiał się profesjonalny charakter olsztyńskich studiów lokalnych. Spotkania takie niejednokrotnie były wstępem do podejmowania nowych zagadnień, wprowadzenia problemów regionalnych w nurt badań ogólnopolskich. Regionalizm olsztyński w sposób wycinkowy stopniowo zyskiwał nobilitację, tracił charakter badań partykularnych, amatorskich, stając się ważnym, nieodzownym elementem polskich badań naukowych.

Powstanie Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego stanowi ważny element życia naukowego w tym regionie. Nie narusza jednak ukształtowanych wcześniej zadań naukowych stojących przed Ośrodkiem Kętrzyńskiego. W warunkach olsztyńskich dalsze funkcjonowanie Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego jako samodzielnej placówki naukowo-badawczej tworzy bazę dla właściwego rozwoju badań humanistycznych w Olsztyńskim, kształtowania we właściwej formie lokalnej świadomości historycznej, służy budowaniu postaw obywatelskich, bez podporządkowywania ich bieżącym interesom partyjnym.